№ 190 Հոկտեմբերի 29 (Նոյեմբերի 10) **1880** Հոկտեմբերի 29 (Նոյեմբերի 10) № 190

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ սով:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ Սուխումից: Նամակ Ջուլֆայից: Նամակ Վարդաշէնից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Աւստրօ-Ունգարիա: Սովի առիթով ազգութեան մասին: Պարսկաստան: «Դէյլի-Նիուս» լրագրի Թղթակցութիւնը:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:

ԴԱՐՁԵԱԼ ՍՈՎ

Մենք լուրեր ենք ստանում Կ. Պօլսից, նոյն իսկ սովելոց խնամող կենտրօնական մասնաժողովից, որ սովը Թիւրքաց Հայաստանում դարձեալ սաստկանում է: Մեզ խնդրում են հրաւիրել մեր ազգայիններին նիւթական օգնութիւն հասցնել Թիւրքաց հայերին:

Նոյն լուրը կարդում ենք և անգլիական „Դէյլի-Նիուս“ լրագրում: Անգլիական լրագիրը ասում է, որ եթէ այս ձմեռ օգնութիւն չը հասցնվի Թիւրքաց Հայաստանին, սովի միջոցով աւելի մեծ կոտորած կարող է լինել Հայաստանում, քան թէ մինչև անգամ անցեալ տարի է եղել: Լրագիրը ասում է որ Կարինի ռուսաց հիւպատոս Օբերմիլլերի հաղորդած լուրերը, իբր թէ այլ ևս սով չը կայ Հայաստանում, սխալ է: Ընդհակառակն սովը սաստկացել է և ոմանք կարծում են որ մասամբ նոյն իսկ սովն է պատճառը որ քիւրդերը Հայաստանի մէջ կերակուր չը գտնելու պատճառով, արշաւել են դէպի Պարսկաստան:

Մենք լսում ենք որ Կ. Պօլսի Ներսէս պատրիարքը գրել է նամակներով դէպի Թիֆլիսեցի մի քանի անուանի և հարուստ հայեր, խնդրելով որ կազմեն մի մասնաժողով և փողեր հաւաքեն մեզ մօտ Թիւրքաց Հայաստանի խղճալի գրութեամբ օգնութիւն հասցնելու համար:

Յուսանք, որ պարոնները ճշմարիտ կը կազմեն մի մասնաժողով և եռանդոտ կերպով կը հանգանակեն մի գումար որ և կուղարկեն կենտրօնական մասնաժողովին:

Մենք էլ, մեր կողմից շարունակում ենք և կը շարունակենք հաւաքել նուէրները յօգուտ սովատանջների:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՍՈՒԽՈՒՄԻՑ

22 հոկտեմբերի

Աբխազները կրկին խումբ խումբ վերադառնում են այստեղ, իրանց գաղթականութեան դառն բաժակը մինչև վերջին կաթիլը դատարկելուց յետոյ, բոլորովին մերկ, թշուառ, աղքատ, մաշված և գրեթէ կմախք դարձած հիւանդութիւնից և գլխաւորապէս քաղցածութիւնից: Ինչ և իցէ, դրանք ստացան իրանց արժանի պատիժը, ցիր ու ցան եղան, երկու տարուց աւելի թափառեցին Թիւրքիայի զանազան մասերում և վերջը վերադարձան, ինչպէս ծոյլ և անընտանի ժողովուրդ, որը սովոր լինելով իր հայրենիքում բնութեան պարգևած առատ բերքերովը սնունդ ստանալ առանց աշխատութեան, երևի, չը կարողացան մշտական բնակութիւն հաստատել Թիւրքիայում, ուր ի հարկէ ֆիզիքական ծանր աշխատութեամբ պէտք էր ձեռք բերել իր ապրուստը: Ուշադրութեան արժանի է այն, որ այս վերադարձող աբխազների բազմութեան իգական սեռի միջից բացակայ են գեղեցկուհիները, որոնք, երևում է, բռնի կերպով հարճ են գնացել Թիւրք էֆէնդիներին կամ, իրանք աբխազներն են վաճառել, չքաւորութիւնից ստիպված: Սկզբում, ինչպէս յայտնի է, Սուխումի ու Բաթումի կառավարութիւնները, իրանց յայտնի պատճառներով, չէին ընդունում եկողներին և յետ էին ուղարկում: Այս ահագին խմբեր զանազան առագաստաւոր նաւերի և նաւակների վրա, Սև ծովում, տարուբերվում էին մի սահմանից դէպի մի այլ սահման դիմելով, և վերջը եթէ Փոխարքայի ողորմած մարդասիրութիւնից անյայտ մնային,*) գուցէ վիճակված էր դրանց ծովի յատակում յաւիտենական հայրենիք ժառանգելու: Ամսոյ 4-ին շոգենաւով մօտ 20 ընտանիք Բաթումից Սուխում եկող աբխազները, Սուխումի ափերը հեռուից տեսնելով, մեծ ուրախութիւն էին արտայայտում, ասելով «փառք Աստուծոյ, որ դարձեալ արժանանում ենք այն հողին, որի մէջ ամփոփվում են մեր նախահայրց ոսկորները»: Այո, ի հարկէ, այդ տեսակ վայրենի ժողովրդի համար մի այլ կլիմայի տակ ապրելը մահ է, իսկ Սուխումի գաւառը կարող է միայն պահպանել դրանց կեանքը, որովհետև այստեղ նրանց ապրուստը ամեն բանով հոգում է և արտադրում է ինքը բնութիւնը, ոչինչ աշխատանք չը պատճառելով դրանց, ինչպէս են՝ խաղողը, մեծ քանակութեամբ խնձորը, տանձը, նուռը, ընկոյզը, կաղինը, մեղրը և շատ տեսակ մրգեղէններ և բանջարեղէններ անտառներում, բացի սիմինդրից (кукуруза), որը ցանում էին այնքան, որքանով հազիւ կերակրվում էին իրանք: Սրանից մի քանի տարի առաջ հազիւ արտադրվում էր այստեղից մինչև 20,000 պուդ սիմինդր, բայց Սուխումի գաւառի ահագին տարածութիւնից, եթէ ժամանակով հողագործութիւնը անցնի գործունեայ ժողովուրդների ձեռքը, իւրաքանչիւր տարի կարելի է միայն սիմինդր արտադրել աւելի քան կէս միլիոն պուդ, որովհետև կլիմայի բարեբար ազդեցութեան ներքոյ և հողի արգաւանդութեան շնորհով մի հատիկ սիմինդրից 1200—1500 հատիկ սիմինդր է ստացվում միջին թւով:

Արդարև, մարդ չէ կարողանում սառնասրտութեամբ նայել այդ վերադարձող թշուառ աբխազ ամբոխի վրա, որոնք ամեն բան սպառած, և իրանց մեծ մասը կորցրած պատերազմում կամ գաղթելու ժամանակ, այժմ հիւանդութիւնից ու չքաւորութիւնից ստիպված, կրկին վերադառնում են այստեղ: Բայց արդեօք դրանք այսուհետև մարդկօրէն ապրել կը սովորեն, արդեօք խրատվեցին այս վերջին պատերազմից կրած անտանելի տանջանքներից,— այդ ապագան ցոյց կը տայ: Բայց այժմ հարկաւոր է հարցնել քաղաքի մէջ թափառող ծեր մուրացկաններից, թէ ինչպէս էիք ապրում Տաճկաստանում և ինչպէս ընդունեցին ձեզ տաճիկները, և կամ ինչու համար կրկին գալիս էք այստեղ: Նրանք պատասխանում են, թէ «մենք տաճիկներից շատ գոհ մնացինք, մեզ պահում, կերակրում ու պատւում էին, իսկ վերադառնում ենք նրա համար, որ մեր պապերը այստեղ մեռան, մենք էլ ցանկանում ենք այստեղ մեռնել»: Այս պատասխանից կարելի է եզրակացնել թէ մինչև որ աստիճան հայրենասիրութեան գաղափարը վառ է այս տեսակ վայրենի ցեղի մէջ: Այժմ այդ վերադարձող աբխազներին կառավարութիւնը չէ թողլ տալիս իրանց նախկին տեղերում զետեղվել, ինչպէս որ պատերազմից առաջ ցիր ու ցան կերպով անտառների մէջ ապրում էին, այլ սրանց համար բնակութեան տեղ նշանակված է Գուդաութա, Սուխումից մօտ 40 վերստ հեռաւորութեան վրա, յատկացնելով դրանց մշակութեան համար հողեր, ուր կարող են օրինաւոր կերպով և մի տեղում ամփոփված ապրել:

Վերջին պատերազմից յետոյ գաղթել են այստեղ նաև 25 գերմանացի ընտանիքներ, որոնց յատկացրած են եղել Սուխումից 3 վերստ հեռաւորութեան վրա բաւական ընդարձակ հողեր մօտ 2000 դեսիատին կօլօնիա հաստատելու համար: Դրանք եղել են, ինչպէս պատմում են, այստեղ վաղուցվանից ապրող գերմանացիները, սաստիկ կրօնամոլ և կոյր նախապաշարվածներ, որոնք սուրբ գիրքը գիշեր ցերեկ ձեռքից վայր չը դնելով, ամեն անաջողութիւն երկնքից տրված են համարել: Օրինակ, անցեալ ձմեռ, ինչպէս ամեն տեղ, նոյնպէս և այստեղ սաստիկ ցուրտ է եղել, իսկ սրանք, չը նայելով որ հարուստ են, և չը նայելով որ կառավարութիւնը օգնում է եղել կարելի եղածին չափ, բայց ամբողջ ձմեռը բաց երկնքի տակ են ապրել, թէև իրանց չորս կողմում շինութեան համար անտառ կայ, չեն մտածել օգտվել իրանց համար գոնէ ժամանակաւոր խրճիթներ շինել, և այս պատճառով ենթարկվելով տենդի և զանազան հիւանդութեանց, և իրանց ունեցած նիւթական կարողութիւնը սպառելով, մի մասը ցրվում է զանազան կողմեր, մի մասը մեռնում է և մի մասն էլ յետին աղքատութեան մէջ վերադառնում է այնտեղ, որտեղից որ եկել էր: Այդ գաղթականներից մնացել է մէկ ընտանիք յիշեալ կօլօնիայում, որը բաղկանում է երեք հոգուց՝ այր կին և 5 տարեկան փոքրիկ աղջիկ, որոնց առիթ ունեցայ տեսնել, և որոնք չը նայելով որ մօտ տարի ու կէս է ապրում են այդտեղ, դարձեալ չունեն մի օրինաւոր խրճիթ անձրևներից և ցրտից պաշտպանվելու համար: Այդ կօլօնիայի համար այժմ սպասում են նոր գաղթականներին Գերմանիայից:

Սուխումի նոր գաղթականութեան ամենամեծ մասը կազմում են յոյները, որոնք հետզհետէ շարունակ գալիս են Տաճկաստանից: Փոքր առ փոքր գաղթում են այստեղ ռուսներ և բուլղարներ, նաև հայեր Հայաստանից. առաջին անգամ 25 ընտանիք, բայց նոր էլի եկել են մօտ 150 ընտանիք, որոնք բնակութեան համար ընտրել են Պեցունդսկիյ օկրուգ կոչված տեղը Սուխումից 60 վերստ հեռու: Այս վերջին 150 ընտանիքը, ինչպէս երևում է «Մշակի» 166 համարում «Գոլոս» լրագրից արտատպած յօդուածում յիշված 300 հոգուց բաղկացած խումբն է, որոնցից 6 հոգի վիրաւորվածներ այստեղի զինւորական հիւանդանոցում խնամվում են: Սրանցից մէկը 50 տարեկան, հսկայակազմ մարդ է, որը 5 մեծ մեծ վէրքեր ունի բռնացած կողոպտող լազ չարագործներից, և որը, ինչպէս պատմում են, միակ է եղել նաւի մէջ զօրաւոր պատերազմողը: Թէպէտ ես անձամբ առիթ չեմ ունեցել հաստատ տեղեկութիւններ ստանալ, բայց յիշեալ վիրաւորվածներին սկզբում բժշկական օգնութիւններ հասցնող բժշկի օգնականը պատմում էր ինձ հետևեալը, որ հայերը Տրապիզոնում նաւը վարձում են, որ նրանց բերէ Պեցունդա (երևի նախապէս ընտրած են եղել այդտեղը, որտեղ միտք ունեն գլխաւորապէս հողագործութեամբ պարապել), նաւատիրոջը վճարելով կանխիկ վարձը: Բայց Տրապիզոնում նաւավար լազը, դուրս գալուց առաջ իմացնում է մի քանի իրա նման չարագործներին, որ իրան դիմաւորեն ծովում հայերին կողոպտելու համար: Եւ երբ նաւը ցամաքից բաւական հեռանում է դէպի ծովը, այստեղ 12 զինւորված ծովապատակներ յարձակվում են նաւի վրա և սկսում են նախ հրացանաձգութիւն անել հայերի վրա ու յետոյ թափվել նաւի մէջ ու սկսել կողոպուտը: Բարեբախտաբար անզէնք հայերի միջից մի քանի կորիչներ փորձում են աւազակներին

---

*) Ինչպէս պատմում են, սաստիկ արգելված է աբխազների տոհմապետներին ու ազնուականներին վերադառնալու բացի ամենաստորակ ժողովուրդը, որին գինաճարի են անում, եւ այդ նրանց առիթ կը տայ խաղաղ կեանքին ընտելանալու:

դէմ դնել, և թէպէտ մի մասը կողոպտվում է, բայց ոչ բոլորը, և աւազակները յետ են մղվում։ Իսկ նաւը նշանակված տեղը հասնելով, կառավարութիւնը իսկոյն իմանալով պատահած անցքը, կալանաւորում է նաւատիրոջը, վասնորոյ յոյս կայ, որ յայտնվեն կողոպտող աւազակներն էլ։ Աստի երևում է, որ այդ ողորմելիները երկրորդ անգամն են ենթարկվում աւազակների կողոպուտին, մէկը դեռ ևս Տրապիզոնի ճանապարհում, իսկ միւս անգամը՝ Տրապիզոնից այստեղ գալով։

Սրանից երկու շաբաթ առաջ Բաթում գտնվելով, ես նկատեցի այնտեղ բազմաթիւ հայաստանցի հայ մշակներ, որոնք բեռնակրութեամբ եւ մշակութեամբ են պարապվում, եւ ինչպէս նկատեցի, նրանց թիւը օրըստօրէ բազմանում է այնտեղ, որովհետև նրանց նման ժիր և ուժեղ մշակների համար այժմ շատ գործ կայ այնտեղ, թէ շոգենաւերում, թէ քաղաքի մէջ ու թէ երկաթուղու գծի վրա։ Վերջապէս այստեղ բոլոր մշակներ միշտ գործ ունեն եւ նրանց համար չը կայ կիրակի կամ տօն օրեր, թէ շարունակ աշխատել ուզենան, մինչև անգամ գիշերները շոգենաւերի մէջ գործ կայ։

Սուխումի աւերակների վրա այժմ բաւականին նոր նոր շինութիւններ թէպէտ կանգնեցրին, և թէպէտ շարունակ նոր տներ ու խանութներ են շինում, բայց դեռ շատ ու շատ հեռու է Սուխումը իր նախկին վիճակին նմանվելուց, ինչ որ էր պատերազմից առաջ։ Թէև դուցէ շատ տարիներ կանցնեն, բայց դարձեալ յոյս չը կայ առաջվան դրութեան հասնելուն, եթէ այստեղի բնակիչները զգալի կարօտութիւններից չազատվեն։ Սկզբում նախկին բնակիչներին առժամանակ արգելվեցաւ փողոցների ուղղութեան կամ առաջվայ աւերակ հիմքերի վրա օրինաւոր տներ շինել, առարկելով, թէ քաղաքի դիրքը նոր փոփոխութեան պէտք է ենթարկել. միայն թոյլ տուեցին, որ ամեն մարդ իր բակում կառուցանէ ժամանակաւորապէս փոքրիկ տնակներ խառնափնթոր կերպով։ Շատերը այդպէս արեցին, բայց շատերն էլ, ստանալով գանձարանից պատերազմից կրած վնասների վարձատրութիւնը (вознагражденіе) կամաց-կամաց հեռացան զանազան կողմեր, իսկ այստեղ մնացողների վիճակը, որոնք գլխաւորապէս առևտրով են պարապվում, օրըստօրէ աննախանձելի է դառնում։ Որովհետև ընդամենը այստեղ մէկ բատալիօն զօրք կայ, ուստի ամեն մէկը աշխատում է այդ բատալիօնից իր ապրուստը ճարել և կամ ամեն մէկը ստիպված է այդ բատալիօնին իր վաճառքը վաճառելու. իսկ այստեղից արտադրվելու ապրանքի քանակութիւնը անհամեմատ քիչ է, որը բաղկանում է գլխաւորապէս մրգեղէններից՝ խնձոր, ընկոյզ, կաղին, նուռ, սերկևիլ, սև խուրմայ, հուն, դեղձ, ձմերուկ և այլն, սոխինդը մասնաւոր քանակութեամբ։ Իսկ այժմ կենսական անհրաժեշտ նիւթերը ստացվում են Ռուսաստանից։

Տենդը (лихорадка) կամ դողացնող ու ջերմացնող հիւանդութիւնը աւելի տարածված է վերջին երկու տարվայ միջոցում, քան թէ առաջ, բայց քաղաքի դիրքը և նրան շրջապատած հիանալի տեսարանները, բնութեան հարուստ գեղեցկութիւններով զարդարված, հրապուրում են շատերին մշտական բնակութիւն հաստատել այստեղ, առաւել որ կլիման կրծքացաւ ունեցողների վրա բարերար ազդեցութիւն է գործում, որոնք մի քանի տարի էլ կարողանում են խոյս տալ անգութ մահից։ Դժբաղդաբար տարվայ երեք եղանակներում անկարելի է մի մարդու հանդիպել իր բնական գոյնովը դողացնելու պատճառաւ, որովհետև շարունակ անձրևները փտեցնելով զանազան խոտեր և բոյսեր, և յետոյ սաստիկ շոգեր լինելով, արտադրվում է նրանցից մի տեսակ նեխեալ և վնասակար հոտ, որից ներշնչողը տենդից ազատ մնալ չէ կարող, առաւել папортникъ կոչված բոյսից, որը քաղաքի չորս կողմում մեծ առատութեամբ բուսնում է։

Մ. Միհրանեանց

ՆԱՄԱԿ ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ

—

Հոկտեմբերի 16 ին

Դժուար է մի առ մի նկարագրել այն բոլոր անիրաւութիւնները, որոնք կատարվում են այս տեղի պարսից սահմանապահ (Ամին Թասարի) ձեռքով: Քանի օր առաջ այստեղ հասան Քուրդստանից գաղթող մի քանի քուրդ ընտանիք, որոնք ունէին իրանց հետ մի քանի եզներ եւ կովեր. սահմանապահը տեսնելով սրանց, հրամայեց իր ծառայողներին (ֆառաշներին) խլել խեղճերից այդ տաւարները, իսկ նրանց երկու օր քաղցած եւ ծարաւ բանտարկելուց յետոյ, Թեւակապ ուղարկեց Դավրէժ:

Այժմ սկսում են Ռուսաստանից վերադառնալ դէպի Պարսկաստան սովատանջ հայ, ասորի եւ Թուրք աղքատներ, որն հիւանդ, որն քաղցած, որն տկլոր. որոնք հազիւ են կարողանում ոտքի վրա կանգնել կամ խօսալ. բայց դեռ նաւից դուրս չեկած, ֆառաշները պատրաստ են նոցա առաջ եւ «սալամաթ» են պահանջում: Խեղճերը երդվում են, թէ ոչինչ չունեն, հազիւ են կարողացել մուրացկանութեամբ հասնել մինչեւ այնտեղ, բայց ֆառաշն դարձեալ չէ լսում խեղճերի աղաչանքին, անպատճառ պահանջում է, ասելով, „դիմմա վէր“ (տուր մի՛ խօսիր): Իսկ եթէ ընդդիմանում են, այն ժամանակ փոխանակ արձակելու, ծեծում, բանտարկում են, եւ ինչ որ ունեն, խեղճերից խլում են:

Արդէն արգելված էր դէպի Ռուսաստան տանել ցորեն, դարի. բրինձ, սիսեռ, իւղ եւ այլ ուտելիքներ: Այս քանի օրերումս հացն էլ արգելվեց: Իսկ եթէ մէկ բեռ իւղ կամ սիսեռը տանելու համար մէկ քանի ռուբլի կամ մէկ քանի գլուխ շաքար ընծայ կը ստանայ սահմանապահը, այն ժամանակ վաճառականը ազատ է ինչ որ ուզէ տանելու. ինչպէս օրերումս մէկ բաթման՝ որն է 24 գրւանքայ հաց տանելու համար դէպի ռուսաց կողմը մէկ գլուխ շաքար ընծայ ստացան:

Նամակս վերջացնելու ժամանակ լսեցի մի հառաչանքի ձայն, սենեակիցս դուրս եկայ, մի զարհուրելի տեսարան բացվեց իմ առաջ. մէկ ութսուն տարեկան ծերունու մէջքը բաց արած, պառկեցրել էին եւ երկու կողմից մտրակներով ծեծում էին: Այնքան խփեցին, որ սկսեց մէջքից արիւն հոսալ: Ծեծն վերջացնելուց յետոյ իսկոյն բանտարկեցին: Հետաքրքրվեցի պատճառն իմանալ. ֆառաշներից մէկը ինձ պատասխանեց, թէ մէկ ամիս առաջ այս ծերունին ունէր մօտ հարիւր կով եւ եզներ, բայց այժմ մէկն էլ չունէ, ուրեմն ծախած է եւ առնողներն Արաքսից Թագուն անց են կացրել. այժմ մեր աղէն (Ամին Թասարէն) սրանից մաքս է պահանջում: Քառասուն ռուբլին առնելուց յետոյ արձակեցին ողորմելուն:

Է. Վ. Սեւրիւգին

ՆԱՄԱԿ ՎԱՐԴԱՇԷՆԻՑ

—

14 Հոկտեմբերի

Ամենքին յայտնի ուտիացի հայերով բընակեցրած Վարդաշէն գիւղը այժմ ներկայացնում է մի տխուր պատկեր իր ներքին երկպառակութիւնների պատճառով, որոնք յառաջացած են տեղական ծխատէր Գալուստ քահանայի ինտրիգաներով։ Այս քահանան իր անձնական շահերի համար և իր կրքերին բաւականութիւն տալու համար, վերջին հինգ տարիների ընթացքում անդադար հարստահարում, կեղեքում է գիւղական ժողովրդին։ Մէկի դէմ սուտ վկայութիւն, միւսին բանադրանք, երրորդին մատնել և չորրորդին՝ նիւթական մեծամեծ վնասներ հասցնել—ահա այս է սրա գործը։ Վերջին հինգ տարվայ ընթացքում գործակալի պաշտօն ես ստանալով, մէկի անշարժ կայքն է աշխատում յափշտակել, միւսի ընտանեկան անդորրութիւնը վրդովել. մի տեղ սպառնալիք է կարդում, միւս տեղ կաշառքներ կլանում, և մի և նոյն ծագումի, մի և նոյն ազգի, մի և նոյն տոհմի եղբայրների մէջ անհաշտ ատելութիւն սերմանում։ Ժողովուրդը զանազան դէպքերում բողոքեց թէ տեղական և թէ բարձր հոգևոր իշխանութեանը քահանայի արարողութիւնների դէմ, բայց ոչ մի անգամ ուշադրութեան չարժանացաւ ճնշված ժողովրդի ձայնը։ Հոգևոր իշխանութեան այս տեսակ վարմունքը այն աստիճանի սանձակոտոր արեց յիշեալ քահանայի կրքերը, որ սա վերջին ժամանակներում գործեց մի աւելի սարսափելի անիրաւութիւն, որի նմանը երևակայել անգամ չէր կարող Վարդաշէնի հասարակութիւնը, թէև դարձեալ մնաց նա անպատիժ։ Տեսնում էք, այստեղ ոչ ազգային միութեան պաշտպան լրագիրն է կարդացվում և ոչ բողոքական քարոզչի ձայնը լսվում. հոգևորականութիւնը ինքն է պատճառ դառնում հայերի մէջ կրօնական երկպառակութեան։ Անարդարութիւնների քօղարկելը շարժեց վերջապէս գիւղացիների ընդհանուր զայրոյթը դէպի իր Մայր Աթոռը։ Դառնացած ժողովուրդը, յուսահատութեան վերջին կէտին հասած, այս օրերս 170 ստորագրութեամբ մի խնդիր ներկայացրեց տեղական հոգևոր կառավարութեանը, որի մէջ գրըված էր. „կամ քննութիւն բանալով բոլորովին կարգալոյծ անել և հեռացնել մեր գիւղից յիշեալ քահանային, կամ եթէ դարձեալ հոգ. իշխանութիւնը ուշադրութիւն չի դարձնի, այն ժամանակ ժողովուրդը անզօր գտնվելով տանել հոգևորականութեան ճնշումները, հաստատ որոշել է դառնալ պլադաւան եկեղեցու գիրկը։ Այդ խնդիրը ներկայացնում է Գալուստ քահանայի գործած բազմաթիւ յանցանքների մի շարք, որին վկայում է մօտ 200 հոգի, իսկ աւելի յանդուգն յանցանքները, խնդրատուների ասելով, կը յայտնեն քննութեան ժամանակ։ Փաստերը անհերքելի են։

Տեսնենք, կը շտապի՞ Էջմիածինը առնել այս բոլոր չարիքների առաջը, թէ իր սովորական անտարբերութեամբը իր քաջ և ընդունակ զաւակների մի նշանաւոր բազմութիւն, դիտմամբ հեռացնելով դարերով նրանց պաշտած եկեղեցու ծոցից, կը ձգէ մի օտար եկեղեցու գիրկը։

Երէկ լսեցինք, որ ոչ միայն խնդիր առաջարկող հարիւր եօթանասուն հոգին, այլ Վարդաշէնի լուսաւորչադաւան ամբողջ հայ հասարակութիւնը Տէր-Գալուստի պատճառով մտադիր է շուտով ընդունել յունական դաւանութիւնը։

Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք մի աշխատութիւն պ. Յովհաննէս Տէր-Աբրահամեանի «Ընտիր առակներ Եզովպոսի եւ Քռիլովի» քսան վիմագրական պատկերներով: Տպված է Ռօստով (Դօնի վրա) քաղաքում, ներկայ 1880 թւին:

—

Ամսիս 25-ին վախճանվեցաւ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ մի պառաւ կին, որ 121 տարեկան էր:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ կառապանները շատ անզգուշութեամբ են քշում կառքերը: Մօտ օրերումս մի երեխայ ընկաւ քշած կառքի անիւների տակ եւ մեռաւ, իսկ կառապանը անյայտացաւ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

—

Վիեննայից լրագիրներին գրում են հետևեալը հոկտեմբերի 22-ից։ Արդէն մի քանի օր է, որ դօկտոր Րիգեր գտնվում է Պեշտի մէջ չեխերի և ունգարացիների յարաբերութիւնները լաւացնելու նպատակով, մինչդեռ մինչև այժմ այդ երկու ազգութիւնները ընդհանուր շահեր չէին ունեցել։ Այստեղի լրագիրները լռվում են ահագին յօդուածներով Րիգերի ճանապարհորդութեան մասին և ճշմարիտ գերմանացիների դրութիւնը բաւական կասկածաւոր է։ Մի կողմից գերմանացիները պէտք է աշխատեն հաստատել, որ այդ ճանապարհորդութիւնը քաղաքական հետևանքներ չէ կարող ունենալ, որ չեխերի և ունգարացիների միանալը աներևակայելի է, որ այդ երկու ազգութիւնների արտաքին քաղաքականութիւնը տարբեր է, միւս կողմից նոյն գերմանացիները պէտք է աշխատեն Րիգերի ճանապարհորդութեանը քաղաքական նշանակութիւն տալ, որ կարողանան յարձակվել Տաաֆէի մինիստրութեան վրա։ Գերմանական լրագիրները աղաղակում են, որ քաղաքագէտները օգուտ են քաղում Ունգարիայի հակագերմանական տրամադրութենից, կամենում են միանալ այդ երկրի գործողների հետ գերմանական կուսակցութեան շահերին վնասելու համար։ Ահա այսպիսի դրութեան մէջ են այժմ աւստրիական գերմանացիները և Պրագայի „Politik“ լրագիրը «այժմ ի՞նչ է անում դօկտոր Րիգեր» հարցին պատասխանում է. «շատ աղմուկ է գցում»։ Մի ժամանակ Րիգեր ճանապարհորդեց Մօսկվա և այդ ճանապարհորդութիւնը շատ վնասեց չեխերի առաջնորդին։ Այստեղ լուր է տարածված, որ Րիգեր շուտով մինիստրի պաշտօն կը ստանայ։

Հարկաւոր է հաղորդել նոյն իսկ Րիգերի կարծիքը իր ճանապարհորդութեան մասին, որ նա յայտնել է «Pesti Naplo» լրագրի խմբագրին։ Րիգեր ամենից առաջ ցաւակցութիւն է յայտնում, որ 1847 թուականին ինքը Պեշտի մէջ չէ եղել և որ չեխ քաղաքագէտները իրանց հեռու էին պահում ունգարացիներից։ Դա գլխաւոր պատճառ էր, որ մինչև այժմ չեխերի և ունգարացիների մէջ անբաւականութիւն է տիրում։ Րիգեր եկել է Պեշտ ունգարական գործերը ուսումնասիրելու և ունգարացիներին չեխերի ցանկութիւնների հետ ծանօթացնելու համար։ Նա ոչ ոքից յանձնարարութիւններ չէ ստացել և լրագիրների հաղորդած լուրերը այդ մասին սխալ են։ Րիգեր խօսակցել է ունգարական առաջին մինիստր Տիսսայի և ունգարացի պատգամաւորների հետ և այդ խօսակցութիւնների գործած տպաւորութիւնները բաւականացուցիչ են։ Պեշտի մէջ այն կարծիքի են, որ գերմանացիների առաւելութեան պահպանելը Աւստրիայի մէջ ունգարացիների համար անհրաժեշտ է։ Րիգերը այդ հանգամանքը չէ կարող հասկանալ։ Միթէ աւստրիական գերմանացին աւելի մեծ բարեկամ է ունգարացուն, քան թէ Գալիցիայի լեհացին։ Միթէ գերմանացիները չէին ոչնչացնի ունգարական սահմանադրութիւնը, եթէ Աւստրիայի մէջ չեխեր և լեհացիներ չը լինէին։ Վիեննայի լրագիրները բամբասում են չեխերին. նրանք ասում են, որ չեխերը կղերական և աւատական են։ Միթէ կարելի է ենթադրել որ չեխերը չեն հասկանում աւատական ժամանակների կարգերի վնասակարութիւնը։ Խօսելով չեխերի կղերակա-